

La llengua catalana en l'àmbit judicial

Santiago Vidal
Magistrat

1. L'Administració de justícia a Catalunya l'any 1977

1.1. CONEIXEMENT I ÚS DEL DRET CIVIL AUTÒCTON

Els grans trets de la malaurada situació heretada fins a la democratització de l'Estat espanyol, assolida a partir de la promulgació de la Constitució del 1978, queden reflectits en les següents fites històriques, que cal recordar a fi de copsar l'estat de la situació amb què es va trobar el Congrés de Cultura Catalana, l'any 1977, en l'àmbit de dret:

a) Fins al regnat de Ferran II i Isabel, Catalunya posseeix la capacitat legal de crear el dret destinat als seus ciutadans, amb plenitud de competències exercides per les tres institucions representatives de la nostra nació: les Corts en l'àmbit legislatiu; la Generalitat en l'àmbit executiu; i els Consells en l'àmbit judicial.

b) Arran de la derrota de l'11 de setembre de 1714 s'inicia un procés de persecució de tot allò que serveixi de signe d'identitat nacional: l'exemple

més palès és el Decret de Nova Planta del 16 de gener de 1716, que significa la desaparició d'aquelles tres facultats autònomes i la progressiva uniformització jurídica del dret català en el dret comú vigent arreu de l'estat absolutista espanyol.

c) Desaparició de tota possibilitat evolutiva de les institucions jurídiques pròpies del dret civil català regulades en la Compilació i en els Usatges, llevat del curt període del 1932 al 1938, en què Catalunya recupera part de la seva autonomia amb la concessió de l'Estatut, restitució del Parlament, la Generalitat i el Tribunal de Cassació, novament suprimits l'any 1939 per la llei del 8 de setembre dictada pel govern dictatorial del general Franco. Durant el curt període de la Segona República, el Parlament català va promulgar la llei de majoria d'edat als 21 anys; la de lliure disponibilitat de la dona casada vers els seus béns; la de successió intestada, i la de contractes de conreu, totes elles derogades en acabar la Guerra Civil.

d) Malgrat tot, l'any 1960, la nova Compilació impresa pels juristes compromesos en el congrés de Saragossa del 1946 veu la llum, i comença la reactivació de la nostra capacitat legislativa que, de ben segur, va constituir l'embrió de la ulterior interpretació integradora de l'art. 149.1 i 8 de la Constitució, en clau de l'abandonament de la idea d'un codi civil únic, i l'acceptació del repartiment de competències legislatives entre l'Estat central i les comunitats autònomes, en llurs respectius àmbits, cosa que ha permès l'aparició d'esmenes en la regulació de les relacions matrimonials entre cònjuges, en el dret successori català i en els censos, destinades a adaptar la realitat jurídica a la realitat sociològica del país.

e) Tanmateix, el coneixement i l'ús del dret civil català no ultrapassa, en les dècades dels anys seixanta i setanta, l'àmbit acadèmic i universitari ja que ni els advocats ni els notaris exercents a Catalunya, i encara menys els jutges i tribunals, en fan un ús habitual, perquè consideren d'antuvi preferent el dret civil comú arreu de l'estat espanyol, cosa que fa que les sentències que esmenten i apliquen la normativa de la Compilació i els Usatges siguin gairebé anecdòtiques.

1.2. L'ÚS DEL CATALÀ EN L'ÀMBIT JURÍDIC

Com ja va recordar el manifest del Congrés de l'any 1977 manllevant el concepte de nació que va encunyar Eiximenis al segle XIV, els trets essencials d'una nació són definits per la identitat de la seva llengua i del seu dret.

El Decret de Nova Planta de 1716 va suprimir el dret d'usar el català en qualsevol actuació processal davant els tribunals, i àdhuc en la redacció de

contractes privats i escriptures notarial, sota sanció d'ineficàcia jurídica. La proscripció es manté inalterable fins a l'adveniment del sistema democràtic, l'any 1978, llevat del curt període transitori de la Segona República.

L'administració de justícia no és aliena al fenomen massiu de la immigració que afecta Catalunya als anys seixanta i setanta; hom calcula en un 32 % la població al·loglota l'any 1976, d'un total de 5.783.000 habitants que viuen i treballen al Principat. Sens dubte, aquesta realitat demogràfica reforça les directrius del govern centralista vers la uniformització lingüística de tot l'Estat espanyol.

En conseqüència, l'any 1977, la normalització de l'ús del català arreu de l'Administració pública del nostre país era gairebé inexistent; ni a les facultats de dret, ni en les corporacions locals, ni en els col·legis d'advocats, ni molt menys en l'àmbit dels tribunals de justícia, no se'n feia un ús quotidià. A voltes, ni tan sols simbòlic, malgrat que el plet afectés normes de dret civil autòcton. Cal remarcar exclusivament la versió catalana de la Compilació, feta l'any 1963, i el *Diccionari jurídic català* d'en Josep Lluís Segarra, en l'àmbit dels treballs de la Comissió de Cultura del Col·legi d'Advocats de Barcelona.

1.3. ORGANIGRAMA DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA A CATALUNYA

Des de la supressió dels consells municipals i del Tribunal de Cassació, l'estructura piramidal pròpia de l'Estat espanyol és definitivament instaurada al Principat.

Inexistent encara el Consell General del Poder Judicial com a òrgan rector de tot l'aparell judicial de l'Estat espanyol, el Ministeri de Justícia dominava l'àmbit de formació i disciplinari de les carreres judicial, fiscal i del personal administratiu.

Sota el comandament del Tribunal Suprem, estructurat en cinc sales, una per a cada àmbit del dret civil, penal, contenciós administratiu, laboral i militar, l'organigrama de cada regió i província era el mateix arreu de l'Estat; de dalt a baix: Audiència Territorial, Audiència Provincial, jutjats de primera instància i instrucció, jutjats municipals o de districte i jutjats de pau.

Llevat d'aquests darrers, exercits per ciutadans llecs, el nombre de jutjats en actiu a Catalunya l'any 1977 era de 136, és a dir, una proporció de 42.857 habitants per jutjat.

Els índexs de mobilitat de jutges, fiscals secretaris i oficials oscil·laven entre el 29,1 i el 48,3 %, la qual cosa comportava un mal funcionament habi-

tual de l'administració de justícia amb força retard acumulat, atès que molts llocs de treball romanien crònicament vacants, o atesos per personal interí. La procedència forana d'una mitjana estadística aproximada del 81 % d'aquest personal, sense arrels al nostre país, sens dubte col·laborava a perpetuar aquesta situació.

2. **Conclusions de les ponències i manifest del Congrés de Cultura Catalana**

L'àmbit de dret del Congrés va fer palès que la situació jurídica a Catalunya era força preocupant, tant des del vessant del coneixement i ús del dret civil català com des del vessant lingüístic.

a) Afirma que cal suprimir els apel·latius de «dret foral o especial», d'antuvi prou indicatius de les peculiaritats sociològiques de la nació catalana, i avançar cap a una integració del dret comú forà en el nostre dret civil, sense renúncia de cap mena a la validació i reforma de les institucions familiars, hereditàries, tutelars i de drets reals que ens són pròpies, per adaptar-les a la realitat social de l'últim terç del segle XX.

b) Reclama la plena facultat legislativa amb el restabliment del Parlament de Catalunya, sense més límits que aquell que la futura Constitució reservi al poder central amb caràcter exclusiu, alhora que es felicita de l'establiment provisional de la Generalitat per mitjà del Decret llei 41/77, del 29 de setembre.

c) Conseqüència ineludible del nou règim autonòmic a punt de veure la llum dins el nou sistema democràtic constitucionalista, reclama la plena competència en matèria d'organització, nomenaments i funcionament del sistema judicial al nostre país, la piràmide de la qual haurà de ser coronada pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

d) En síntesi, postula una nació dotada dels seus tres pilars bàsics: un poder legislatiu autònom representat pel Parlament; un poder executiu representat per la Generalitat; i un poder judicial encarnat en el Tribunal Superior de Justícia.

3. Evolució i situació actual. L'àmbit de dret vint anys després

3.1. EL DRET CIVIL CATALÀ AVUI

Les primeres jornades sobre l'Administració de justícia a Catalunya, desenvolupades a Montserrat l'any 1983, ja van fer palès que quelcom estava canviant en l'àmbit de dret al nostre país, arran de la promulgació de la Constitució espanyola de 1978.

L'article 143.1 consagra l'estat autonòmic, més enllà de la simple descentralització administrativa, i el concordant article 149.1.8 recull que l'Estat central té competència exclusiva en l'àmbit del dret civil, sense perjudici de la competència de cada comunitat autònoma (CA) pel que fa a la conservació, consolidació i desenvolupament legislatiu de llurs respectius drets forals, facultat que, ensems, és recollida també en l'article 9.2 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

En ús d'aquestes competències, el Parlament català ha desenvolupat un bon nivell de creació normativa en l'àmbit de les relacions juridicocivils relatives a les formes del matrimoni; en l'ordenació dels registres i instruments públics; en les relacions successòries i en el dret immobiliari, les fites més destacades de la qual són:

- la Llei dels censos 6/90, del 16 de març;
- la Llei de modificació de la llegítima 8/90, del 9 d'abril;
- la Llei de l'habitatge 24/91, del 29 de novembre;
- el Codi de successions 40/91, del 30 de desembre;
- la Llei de relacions patrimonials entre cònjuges 8/93, del 30 de setembre.

A conseqüència de tot això, la Sala Civil i Penal del Tribunal Superior de Justícia coneix cada dia més plets, com a última instància judicial, relatius a la interpretació i aplicació del dret civil català, malgrat l'escàs ús que els operadors jurídics, especialment els advocats, fan de la nostra legislació.

A títol de conclusió, cal dir que el dret civil de l'Estat central té validesa supletòria en el territori de Catalunya, i que alhora les competències que l'article 149.1 de la Constitució espanyola li atorga en exclusiva queden fora de la competència jurisdiccional del Tribunal Superior de Justícia de la nostra comunitat autònoma.

3.2. CONEIXEMENT I ÚS DEL CATALÀ EN L'ÀMBIT JUDICIAL

Malgrat que tant l'article 3 de la Constitució com el concordant article 3.1 de l'Estatut ens indiquen que la llengua pròpia de Catalunya és el català, en règim de cooficialitat amb el castellà, el més cert és que legalitat i realitat no són encara factors coincidents, puix no arriba al 3 % l'ús escrit actual de la nostra llengua en les actuacions judicials, ni en supera el 17 % l'ús oral davant els tribunals.

Les causes més rellevants d'aquesta dicotomia rau en la redacció discriminatòria de l'actual article 231 de la Llei orgànica del poder judicial 6/85, que consolida el deure de conèixer el castellà alhora que només reconeix el dret d'ús del català, sempre que hom no s'hi oposi al·legant indefensió. La manca de desenvolupament reglamentari de l'article 341 de la Llei orgànica 16/94, del 8 de novembre, que considera un mèrit preferent el domini oral i escrit d'ambdues llengües cooficials per optar a qualsevulla plaça judicial d'una comunitat autònoma, rebla aquella discriminació, i ha fet gairebé inútils fins avui dia els esforços esmerçats en el desenvolupament de la Llei 7/83, del 18 d'abril, de normalització lingüística en aquest àmbit.

Atès que segons les darreres estadístiques de l'any 96, un 73 % de la població resident a Catalunya parla el català, un 93,7 % l'entén satisfactòriament i un 43,6 % el sap escriure, aquest baix índex de domini i ús de la nostra llengua en l'àmbit jurídic esdevé, evidentment, inacceptable.

La tasca de normalització endegada per la Generalitat de Catalunya, arran del protocol de cooperació signat amb el Consell General del Poder Judicial el 16 d'abril de 1991, desenvolupada en el marc del Programa de Normalització Lingüística de la Conselleria de Justícia no ha assolit encara resultats apreciables, bàsicament perquè el 79 % dels jutges, secretaris i fiscals que exerceixen la seva funció pública al nostre país són de procedència forana, cosa que motiva que només un 62 % manifesti ser capaç d'entendre el català, un 8 % el sàpiga escriure correctament i un 28 % en domini la parla adient.

Malmet qualsevulla proposta d'immersió lingüística d'aquests funcionaris públics la seva manca d'arrelament al nostre país, atès que la mobilitat en la permanència en els seus càrrecs és constant. Hom calcula que en el darrer quinquenni, la mitjana d'estada és inferior als dos anys.

No és aliena a aquesta malaurada situació la desídia de la major part dels operadors jurídics, que d'entrada refusen qualsevol canvi que els suposi el més mínim esforç d'adaptació, tant en els costums de la seva feina com en la terminologia jurídica. Tanmateix, cal destacar la tasca desenvolupada per

la Comissió de Normalització i Servei lingüístic del Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya, que amb l'edició des de l'any 1993 dels seus *Formularis jurídics* ha perseguit amb il·lusion l'ambiciosa fita d'assolir la conscienciació sobre aquesta qüestió dels col·lectius d'advocats, procuradors, notaris i registradors d'arreu del país, veritable pal de paller de tota solució futura.

3.3. ESTRUCTURA JUDICIAL ACTUAL

L'article 149.1.5 de la Constitució de 1978 atorga competència exclusiva a l'Estat central en matèria d'organització i funcionament de l'Administració de justícia. Les CA únicament gaudeixen del dret de fer propostes de reforma de la Llei de demarcació i planta i convocatòria de concursos, d'acord amb el que preveuen els articles 152 de la Constitució i 18 a 22 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat per la LO 4/79, del 18 de desembre.

Tanmateix, la consolidació del sistema democràtic de dret instaurat aquests darrers vint anys a Espanya ha permès una racionalització de l'organigrama judicial en clau d'estructura territorial adequada al nou règim autònom, i sota el principi de l'especialització jurisdiccional.

Així, llevat de l'àmbit de competències exclusives atorgades al Tribunal Suprem i a l'Audiència Nacional, l'estructura judicial es vertebrava a partir del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, desapareguda ja l'Audiència Territorial, com a màxim poder judicial a la CA, i última instància en matèria de dret civil foral, integrat per les sales Civil i Penal, Contenciosa Administrativa i Social.

El següent esglau queda integrat per les audiències provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, amb competències en l'àmbit civil, penal i contencios, disminuïdes en seccions especialitzades que, segons l'assumpte sotmès a judici, actua a voltes com a primera o segona instància. La seva composició és sempre col·legiada.

El tercer esglau queda integrat pels jutjats d'instrucció i jutjats penals en matèria criminal; pels jutjats socials en matèria laboral; pels jutjats de primera instància en matèria civil, i per tot un seguit d'òrgans jurisdiccionals unipersonals especialitzats per raó de la matèria, com són ara els jutjats de família, els de menors, els d'incapacitats, els de registre civil, etc.

En aquelles poblacions amb nombre d'habitants inferior a 50.000 persones i nombre d'oficines judicials inferior a deu, es conserva encara l'estructura clàssica de jutjats mixtos de primera instància i instrucció, amb desaparició, des de l'any 1989, dels jutjats municipals i/o de districte.

El darrer esglaó el constitueixen els jutjats de pau, d'àmbit local i amb funcions no jurisdiccionals, atès que la seva competència, exercida per jutges llecs, és limitada als actes de cooperació territorial de notificacions, citacions, embargaments, registre civil, etc., sota direcció organitzativa i de suport material del Departament de Justícia de la Generalitat.

En conclusió, podem afirmar que la distribució competencial ha evolucionat en aquests darrers vint anys vers una major especialització dels òrgans judicials, fruit de la creixent complexitat jurídica de les relacions humanes i econòmiques entre particulars, persones jurídiques i l'Administració pública, alhora que s'ha distribuït la ubicació de cada òrgan judicial a fi d'apropar l'administració de justícia al ciutadà.

Finalment, cal dir que, arran dels decrets 466/82, del 10 de desembre, i 124/95, del 17 de setembre, la Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya ha assumit competència plena en la dotació i gestió dels mitjans humans i materials de l'administració judicial, en ésser transferits des de l'Estat central tant els funcionaris administratius com les oficines judicials, inclòs el patrimoni immobiliari.

4. Breu estudi de dret comparat

Dues de les acusacions més freqüents utilitzades per aquells que consideren un perill la consolidació del dret i de la llengua de les distintes nacionalitats que integren l'Estat espanyol, són que esdevé un fenomen de desintegració i conflicte, alhora que una manifestació d'esperit província i localista. De ben segur, els conflictes bèl·lics malauradament succeïts en la darrera dècada a les repúbliques de Sèrbia, Croàcia, Txetxènia i Geòrgia han contribuït a incrementar aquest temor.

Tanmateix, la realitat evolutiva d'aquest final de segle fa palès que no és pas així, i que ni el dret autòcton ni molt menys la defensa en règim d'igualtat de la llengua pròpia no són factors de conflicte, ans al contrari, són valuosos elements d'integració i convivència pluricultural. Una breu anàlisi de la legislació vigent a països del nostre entorn amb similar problemàtica de corrents migratoris pot ajudar-nos a copsar l'abast d'aquesta afirmació.

BÈLGICA: país amb deu milions d'habitants i tres llengües cooficials: el francès, el flamenc i l'alemany. L'article 30 de la seva Constitució garanteix els principis d'igualtat idiomàtica i territorialitat, de manera que l'administració de justícia ha d'utilitzar, com a llengua de treball preferent, la pròpia de la comunitat on s'exerceix la funció pública. En tots els territoris on exis-

teix un bilingüisme real entre la ciutadania, és requisit d'accés per ocupar plaça de jutge, fiscal o qualsevol càrrec administratiu, acreditar un domini suficient de totes i cada una de les llengües que s'hi parlen. És a dir, el criteri sociològic esdevé prioritari. Si hom només domina un dels idiomes cooficials, és adscrit a un dels òrgans judicials del territori on aquesta llengua es parla majoritàriament. En cas de conflicte, el ciutadà justiciable té sempre la darrera paraula a l'hora d'escollir la llengua que documentarà el procés, fins al punt que pot demanar el trasllat del cas a un tribunal regit per algun dels idiomes cooficials, o àdhuc bilingüe.

SUÏSSA: país de 6,8 milions d'habitants organitzat territorialment en vint-i-dos cantons monolingües, tres de bilingües i un de trilingüe, atès que el 63 % de la població és de parla alemanya, i la resta és distribuïda en minories francòfones, italianes i un petit territori de parla romanx. La llengua d'ús oficial en l'administració de justícia és la que parli la majoria de la ciutadania del cantó. L'article 116.4 de la Constitució garanteix la igualtat de totes quatre llengües i consagra el principi de territorialitat en tots els afers de la vida pública. Els jutges i els altres funcionaris han d'acreditar un domini oral i escrit bilingüe com a requisit de capacitat per poder accedir a places ubicades en cantons amb ús habitual de més d'un idioma.

CANADÀ: estat federal dividit en deu províncies autònomes, nou d'elles amb majoria anglòfona, i el Quebec amb majoria absoluta francòfona. L'article 133 de la Constitució i els articles 17 i 19 de la Carta federal de drets i llibertats garanteixen l'ús indiscriminat d'ambdues llengües tant en la redacció de les lleis com en les actuacions orals i escrites davant els tribunals de justícia. Tot ciutadà té dret a ser entès pel jutge en el seu idioma natural, sense necessitat de cap mena de traducció o intèrpret. El bilingüisme funcional de tots els integrants de la carrera judicial i fiscal és absolut.

Hom pot comprovar doncs, que Catalunya ha d'avançar en el procés de normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de justícia, prenent com a exemple la legislació constitucional i ordinària d'aquests països, que es basa principalment en la realitat sociològica dels seus ciutadans. Els actuals articles 8 a 14 de l'esborrany de la nova Llei de normalització lingüística, actualment en tràmit d'elaboració parlamentària, encerta el camí en afirmar que «tots els ciutadans han de poder relacionar-se de paraula i per escrit amb l'Administració de justícia, en la llengua cooficial que escullin, i han d'ésser-hi atesos sense traducció de cap mena».

5. Conclusions i perspectives de futur

L'anàlisi de l'estat actual del dret i de la normalització lingüística a Catalunya, partint de les fites assolides a partir del Congrés de Cultura Catalana del 1977, fa palès que s'ha avançat força però no prou. Certament, hem recuperat les institucions legislatives, de govern i judicials que llavors es reclamaven, però ensems el grau d'autonomia competencial del Parlament, de la Generalitat i del Tribunal Superior de Justícia és encara força minso.

Cal actuar, i cal fer-ho ara. Sense oblidar mai, tanmateix, que qualsevol actuació legislativa de suport i desenvolupament del nostre dret foral i de l'ús de la nostra llengua ha de respectar, ensems amb els drets propis, els dels ciutadans que, sent forans o residents a Catalunya, no han tingut encara l'oportunitat ni el temps suficient per aprendre'l. El procés d'immersió lingüística desenvolupat en l'àmbit de l'ensenyament és el camí de futur més adient per assolir aquest objectiu, atès que ja avui dia el 98 % dels nois i noies són escolaritzats alhora en ambdós idiomes.

Les propostes d'actuació genèrica on cal esmerçar més esforços són les següents:

a) Cal continuar el procés legislatiu de renovació de les institucions pròpies del dret civil català, que durant la darrera dècada ha endegat el Parlament de Catalunya, i potenciar-ne l'estudi en l'àmbit universitari i col·legial.

b) Cal aprofundir en el desenvolupament de la doctrina fixada pel Tribunal Constitucional en les sentències 56/90, del 29 de març i 46/91, del 28 de febrer, en el sentit de la licitud constitucional d'implementar un criteri progressiu gradual d'exigència del coneixement i ús dels idiomes cooficials de les CA, com a requisit de capacitat per accedir a places de l'àmbit judicial en el respectiu territori, d'acord amb la realitat sociolingüística del país.

c) Cal reclamar del Consell General del Poder Judicial el desenvolupament de l'article 341.2 de la Llei orgànica 6/85 reformada per l'actual 16/94, del 8 de novembre, per tal de restituir els criteris de promoció i mèrit del domini cultural bilingüe, aprovats per l'Acord del Ple de 23.10.91 i suspesos per la STS del 29 d'abril de 1995.

d) Cal accelerar els programes d'implantació informàtica de totes les oficines judicials d'arreu de Catalunya, per tal de garantir que, al més aviat possible, tots els jutjats del nostre país disposin de programes de processament de textos en català com a eina d'ús preferent, i en castellà com a eina d'ús subsidiari a petició de part legitimada.

e) Cal editar en català les lleis d'ús més freqüent en tots i cada un dels àmbits del dret, i alhora dotar-ne tots els jutjats de Catalunya.

f) Cal potenciar l'actual programació del Departament de Justícia quant als cursos de formació de dret civil català i de domini de la llengua, adreçats a jutges, secretaris, fiscals i personal auxiliar de l'administració de justícia, de tal manera que hom pugui assolir el nivell C de la Junta Permanent del Català en un termini màxim de tres anys.

g) Cal intensificar el programa de beques del Centre d'Estudis i Formació Especialitzada del Departament de Justícia adreçat als universitaris llicenciats en dret, per tal d'aconseguir a mig termini que el país generi la major part dels seus propis funcionaris públics en l'àmbit de l'Administració de justícia.

h) Aprofitant la recent instal·lació de l'Escola d'Estudis Judicials a Catalunya, organisme estatal encarregat de la formació dels futurs jutges, caldria reclamar la inclusió en el seu programa d'estudis, a títol d'assignatura obligatòria, d'un curs d'ensenyament del nivell bàsic de totes i cada una de les llengües autonòmiques: català, euskera i gallec, l'aprovació del qual hauria de ser requisit per poder optar a qualsevulla plaça judicial de la respectiva CA.

i) Cal instar el Consell d'Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya, i els homònims de notaris, procuradors de tribunals i registradors de la propietat, perquè potenciïn al màxim les campanyes engegades de dinamització de l'ús del català en la seva tasca professional, amb la finalitat d'assolir la seva efectiva implicació en el procés de normalització lingüística en l'àmbit del dret.

El futur del nostre dret autòcton i la seva aplicació en la llengua pròpia de Catalunya, vint anys després del Congrés de Cultura Catalana, així ho demana.